

AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG ÉS A JOGOS VÉDELEM ÖSSZEFÜGGÉSEI

UJVÁRI ÁKOS
egyetemi tanársegéd

A jogos védelem kérdéskörét vizsgálva, már több ízben megkíséreltem rámutatni arra, hogy e jogintézmény gyakorlati alkalmazása során a rendszerváltást követően felszínre került problémák alapvetően nem jogalkotói mulasztásra, hanem a jogalkalmazásban megindult, de végbe nem ment dogmatikai-jogértelmezési szemléletváltás hiányára vezethetők vissza.¹

A következőket érvényesülő hazai joggyakorlat általános jelleggel alapvető jelentőséget tulajdonít az arányosság követelményének, miszerint a védelmi cselekmény nem okozhat aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a jogtalan támadás okozott volna (Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelv III. 4. pont, és az erre épülő ítélkezési gyakorlat).

Az arányos védekezés megkövetelése csak azon a téves, sematizált elvi előfeltevésen alapulhat, hogy a jogtalan támadás esetén az egymásnak szembefeszülő jogi tárgyak homogének, és ennek következtében összemérhetőek. Ehhez arra volna szükség, hogy a jogos védelmi helyzetben lévő a támadás elhárítása során csak olyan jogtárgyat sértsen vagy veszélyeztessen, amely ellen a jogtalan támadás is irányult. Ez nyilvánvalóan életszerűtlen főként a 'tisztán' vagyon elleni, vagy közérdek elleni támadásoknál. Ezen támadások a gyakorlatban döntően testi épség elleni bűncselekmények törvényi tényállását formálisan kimerítő magatartásokkal háríthatóak el.

Személy elleni erőszakos cselekménnyel nem párosuló vagyon elleni támadás teszi sértéssel történő elhárítása esetén, a jogos védelmi helyzetben lévő személytől az arányos védekezés elvárása a szemben álló jogi tárgyak heterogenitása folytán fogalmi képtelenség.

---

¹ Vö.: UJVÁRI ÁKOS: Adalékok a jogos védelem és a védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez. *Jogelméleti Szemle*, 2002/1.

UJVÁRI ÁKOS: Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében. *Magyar Jog*, 2002/6.

UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem határai vagyon elleni támadások esetén. In *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*, 2004.

Ennek ellenére a kodifikációs munkálatok alatt álló új Btk. jogos védelemmel kapcsolatos tervezett szabályozása is magáévá tette a fenti hamis előfeltevést, az alábbiak szerint:

- 25.§. (1) *Nem büntetendő az a cselekmény, amely személyek, javak vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges és azzal arányos.*
- (2) *A testi épséget fenyegető támadás elhárítása során az arányosság értékelésekor a támadás lehetséges távoli következményét is figyelembe kell venni.*
- (3) *Nem büntethető, aki az elhárítás mértékét azért lépi túl, mert azt ijedségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni.*
- (4) *A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozta az elhárítás szükséges és arányos mértékének felismerésében.²*

A jogos védelmi helyzetben lévő személy arányos védekezésének törvényi szintre emelt megkövetelése *formális értelemben* megszüntetheti ugyan az eddigi ‘contra legem’ jogértelmezést, de az egymásnak szembefeszülő jogi tárgyak heterogenitásából fakadó problémán tartalmi szempontból semmit sem változtat. (A (2) bekezdésbe beépített „támadó viseli a kockázatot” tétel csak helyeselhető, bár nem találok elvi indokát annak, hogy ez milyen alapon szűkítendő csupán a testi épséget fenyegető támadásokra.) Ha a megalkotandó új Btk. alapjául szolgáló büntetőpolitikai célkitűzések szerint is a védekező pozícióját kellene erősíteni, akkor szembe kellene nézni az arányosság megkövetelése mögött meghúzódó ellentmondásokkal.³

Az objektíve arányos védekezés elvárása, nem hogy erősíti, inkább gyengíti, ellehetleníti a jogos védelmi helyzetben lévő személy védekezési lehetőségét. A személy elleni erőszakkal, avagy élet, vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel nem járó vagyon elleni támadások esetén is a leggyakoribb, és legtöbbször egyetlen elhárítási mód: a jogtalan támadó testi épségét sértő magatartás. A védekezés – támadással szembeni – objektív arányosságának megkövetelése, az egymással szemben álló különemű jogi tárgyakra tekintettel fogalmi képtelenség.

Ha mégis ezt a követelményt támasztjuk, ez önkényes, kiszámíthatatlan jogalkalmazáshoz vezet.

Ez a törvényi szintre emelendő, a joggyakorlatból származó ‘megoldás’ a védekezés határait csak látszólag jelöli ki objektív mérce alapján, mivel a jogalkalmazó az összemérhetetlenség folytán csak tetszőlegesen minősíthet valamely elhárító magatartást a vagyon elleni támadáshoz mérten „objektíve” arányosnak. Az olyan törvényi szabályozás, amely fogalmi meghatározásából fakadóan kiszámíthatatlan joggyakorlati megoldásokhoz vezethet – amellett, hogy a jogbiztonság sérelmén keresztül az alkotmányos büntetőjog követelményét sérti – nem, vagy csak véletlenszerűen szolgálhatja a védelmi pozícióban lévő érdekeit.

² WIENER A. IMRE: A Büntető Törvénykönyv. Általános rész (de lege ferenda). 2003. 108.

³ WIENER i. m. uo.: a védelmi helyzetben lévő pozíciójának erősítését Berkes György is alapvető büntetőpolitikai célkitűzésnek tekinti „A büntetőjogi felelősség feltételei” című tanulmányában. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/3. 27.

Ha a védekező kezét az ‘objektív arányossággal’ összekötözzük, miután fogalma sincs róla – mert elvileg fogalma sem lehet róla –, hogy meddig terjedhet a jogos védekezése határa, a felelősségre vonástól való megalapozott félelmében eltúri az ő vagy más sérelmére véghez vitt vagyon elleni támadást, és ezzel másodlagosan növeli a jogtalan támadó ‘önbizalmát’, későbbi bűnelkövetési lehetőségeit.

A kontinentális jogrendszerekhez tartozó Kódexek jelentős része nem ismeri az arányosság terminológiáját (Német, Svéd, Finn, Dán Büntető Kódexek), a jogos védelem szabályozását e fogalom nélkül is megoldhatónak tekintik.⁴

Álláspontom szerint a támadás elhárítás szükséges mértékének meghatározásakor a hazai gyakorlatban azt a *teleologikus szemléletet* kellene erősíteni, amelyet csírájában a Legfelsőbb Bíróság a 15. számú Irányelv III. pontjában is megfogalmazott, miszerint *a támadás elhárítás, mint cél szabja meg a jogos védelem határát, ez jelöli ki a jogszerű védekezés érvényességi területét*. Ezt az alaptételt továbbgondolva arra a következtetésre juthatunk, hogy a jogos védelmi helyzetben lévőtől csupán az követelhető meg, hogy *mindvégig támadás elhárítási céllal* csak a szükséges mértékig – azaz a támadás befejezéséig, felújítása veszélyének elmúltáig – védekezzen diszpozíciószerűen.

A közvetlen személy elleni erőszakot, vagy fenyegetést nem hordozó vagyon elleni támadások elhárítása esetén az élethez való jog Alkotmányban foglalt, és az Alkotmánybíróság gyakorlata folytán kikényszerített abszolút védelméből fakadóan a *szükségesség és a védelmi szándék dualista követelményének van egy kiegészítő, szűkítő kritériuma: a jogtalan támadó élete szándékos kioltásának tilalma*.

A testi épség, vagy élet elleni támadást magában nem foglaló vagyon elleni támadásoknál, a támadás elhárításának szükségessége esetén *a védelmi szándék még eshetőleges formában sem irányulhat a támadó életének kioltására*. Ez a követelmény valójában a támadás elhárítási célzat abszolút érvényesíthetősége elé gördít alkotmányosan igazolható akadályt. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a jogos védelmi helyzetben kifejezhető vagyonvédelem felső határát – a támadás elhárítás szükségességének, és a védelmi szándék fennállásának esetében – a támadó élete szándékos kioltásának tilalma jelenti.

E vonatkozásban, végkövetkeztetését tekintve – részben – osztom Sólyom Lászlónak a 23/1990. számú AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményének idevágó részét, amely szerint: „Az élethez való jog abszolút felfogása következtében a jogos védelem köre szűkebb lesz. Élet csakis étellel lehet arányos. Ha anyagi javakat vagy a közérdeket ért támadást a támadó megölésével hárítanak el, a büntethetőséget nem lehet a jogos védelem szabálya alapján kizárni.”

Úgy gondolom ebben az esetben sem az arányosság követelménye szűkíti a jogszerű védekezés lehetőségét, hanem csak a védelmi szándék korlátozódik az élet szándékos kioltásának az elkerülésére. A korábban már kifejtettek szerint, a fenti helyzetben sem viszonyulhatunk úgy a jogtalanul megtámadotthoz, hogy az objektív arányosság fogalmilag értelmetlen követelményének tiszteletben tartását várjuk el tőle az elhárítás gondatlan következményei vonatkozásában.

Ezért, véleményem szerint a párhuzamos véleményben foglaltak a védelmi szándék szubjektív elemével egészítendőek ki, félretéve az arányosság objektív kategóriá-

⁴ Ld. erről bővebben: UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem elvi és gyakorlati kérdései néhány európai Büntető Törvénykönyv szabályozásának tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2005/2.

ját, *eképpen csak a támadó szándékos megölése esetén nem lehet a büntethetőséget a jogos védelem szabályai alapján kizárni. (E ponton helyeslem a Code Penal a védelmi szándéknak nyíltan döntő jelentőséget tulajdonító szabályozását).* Egész gyakorlatiasan fogalmazva, egy ‘tisztán’ vagyon ellen irányuló támadás, a jogos védelmi helyzetet megalapozó feltételek megléte esetén egy formálisan halált okozó testi sértésnek minősülő cselekménnyel (a halált szándékon túli eredményként előidéző magatartással) a Btk. 29.§. (1) bekezdése alapján a büntethetőség kizártsága mellett elhárítható.

A jogos védelmi helyzetben cselekvés feltételrendszerét a védelmi helyzetben lévő által számításba vehető szempontokhoz kell igazítani. A védelmi magatartással okozott sérelem, és a jogtalan támadással okozott, vagy okozható sérelem összemérése az esetek túlnyomó részében csak utólagos mérlegelést követően állapítható meg, ebből fakadóan a jogosan cselekvő által előzetesen nem megfontolható. Ezért a korábbiakban már kifejtett érvek mellett ez okból sem szükséges az arányosság kategóriájához ragaszkodnunk.

A jogrend nem támaszthat magasabb követelményt a jogszerűen védekezővel szemben, mint amelyet a jogtalanság talaján állóval szemben megkíván.

Nem vezethető le a jogos védelemre vonatkozó szabályozásból, de más alaptételekből sem, hogy a jogellenes támadót lehetőség szerint kímélni kell. A jogtalan támadó javára csak olyan törvényi kritérium fogalmazható meg, amely az életét a szándékos cselekményekkel szemben – az élet elleni támadásokat leszámítva – minden esetben, míg a testi épségét csak a visszaélészerűen gyakorolt ‘jogos’ védelmi magatartásokkal szemben védelmezi.

Ha a jogos védelmi helyzetben lévő a támadóval szembeni fellépés során nem a leszámolási célzat, bosszú vezérli az alkalmazott eszközök megválasztásban, a sérelemokozás mértékében – azaz a védelmi szándéka teljes terjedelmű –, akkor az elhárítás szükségességének keretei között védekezhet. Ugyanakkor, bizonyos vonatkozásokban el kell ismernem az arányosság megkövetelése mögött meghúzódó büntetőpolitikai célkitűzések indokoltságát is.

Az Alkotmány által védett értékek hierarchiájának legalján helyezkednek el a vagyoni jogok. Ennek indoka, hogy a vagyonhoz fűződő jogok pénzben pontosan kifejezhetőek (kivételesen persze itt is akad: felbecsülhetetlen értékű művészeti alkotások, nemzeti ereklyék stb.), és ezáltal megsértésük esetén reparálhatóak. Érthető, hogy az egyes vagyontárgyak pótolhatósága folytán, társadalmi szempontból a javak elleni támadások elhárításakor volna a leginkább célszerű megkövetelni, a jogi tárgyak heterogenitása miatt megkövetelhetetlen arányosságot.

A jogpolitikai célok és az azokat kifejező jogi terminológia ellentmondásait jól szemlélteti, hogy míg az élethez, testi épséghez fűződő jogok az alkotmányos hierarchia csúcán állnak mégis az ezeket ért támadások esetén fogalmilag nem kizárt az arányosság érvényesíthetősége, a védekezővel szembeni szigorúbb mérce alkalmazása.⁵

⁵ Gondolatébresztőként hatott rám: ANDREW ASWORTH: *Principles of criminal law*. Oxford, 1991. 122. „Különösen keveset szólnak a tulajdon védelmében alkalmazott erőszakról, annak ellenére, hogy elvárt volna: az arányossági követelmények ilyen ügyekben sokkal merevebben kerüljenek kikényszerítésre.”